

BK BIRLA CENTRE FOR EDUCATION

SARALA BIRLA GROUP OF SCHOOLS
SENIOR SECONDARY CO-ED DAY CUM BOYS' RESIDENTIAL SCHOOL
PRE BOARD-1_EXAMINATION 2024-25
SANSKRIT (119)

Class : X

Date : 22.11.2024

Admission No.:

Duration : 3 Hrs

Max. Marks : 80

Roll No.:

MARKING SCHEME

प्रश्नपत्रस्वरूपम् -

'क' भागः अपठितावबोधनम्	10 अङ्काः
'ख' भागः : रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
'ग' भागः : अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25 अङ्काः
'घ' भागः : पठितावबोधनम्	30 अङ्काः

(खण्ड क)

अपठितावबोधनम् (10 अंकात्मकः)

प्रश्न 01 गद्यांशान् ध्यानेन पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत । (गद्यांश को ध्यान से पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

Read the paragraph carefully and answer the questions.)

(अ)- एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(एक पद में उत्तर दीजिए। (Answer in one word only.)

(i) द्वितीयभिक्षुकस्य

(ii) प्रथमः भिक्षुकः

(iii) केवलम् एकं तण्डुलं

(iv) कृपणः

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)

2X2=4

(पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए।) (Answer in a complete sentence.)

(i) प्रथमः भिक्षुकः भिक्षापात्रे तण्डुलाकारम् एकं स्वर्णकणं पश्यति।

(ii) द्वितीयः भिक्षुकः प्रथमः भिक्षुकाय कृपणस्य संज्ञां ददाति ।

(iii) प्रथमः भिक्षुकः पश्चात्तापम् अकरोत्- "धिकं माम्। धिक् मम मूर्खताम्।"

(स) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकम् लिखत।

1X1=1

(इस गद्यांश के लिए उचित शीर्षक विकल्पों से चुनकर लिखिए। (Write an appropriate title)

स्वर्ण कणस्य कथा

छात्र के विवेकानुसार उचित उत्तर स्वीकार

(द) भाषिककार्यम्। (भाषा संबंधी कार्य। **Work of Language.**) (केवलं प्रश्नत्रयम्)

1X3=3

(i) (क) प्रथमभिक्षुकस्य

(ii) (क) द्वितीयभिक्षुकाय

(iii) (ग) प्रथमः भिक्षुकः

(iv) (क) उक्तवान्

खण्ड ख

रचनात्मक कार्य (15 अंकात्मकः)

प्रश्न 02 भवान् भरतः । भवताम् अग्रजायाः जन्मदिवसः अस्ति। तदर्थं शुभकामनाः प्रेषयितुं लिखिते पत्रे मञ्जूषापद सहायतया रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत।

1/2X10 =5

(आप भरत हैं। आपकी बड़ी बहन का जन्मदिन है। उसके लिए शुभकामनाएँ भेजने हेतु लिखे गए इस पत्र में मञ्जूषा के पदों की सहायता से खाली स्थानों को भरिए।

You are Bharat. It's your elder sister's birthday. Complete the letter written to wish her by filling up the blanks with the words given in the box.)

परमपूज्ये (i) भगिनि

सादरं शुभकामनाः (ii) निवेदयामि अहम् अत्र (iii) कुशली अस्मि। अस्मिन् रविवासरे (iv) भवत्याः जन्मदिवसः वर्तते। (v) ईश्वरः भवत्यै दीर्घम् आयुः, परमं सौभाग्यं च (vi) प्रददातु। भवती संस्कृतं प्रति (vii) समर्पिता अस्ति। अतः एकं संस्कृतकथासंग्रहम् (viii) उपहारस्वरूपं प्रेषयामि। पितृ (ix) चरणयोः प्रणामाञ्जलिः निवेदयतु।

भवत्याः (x अनुजः)

भरतः

प्रश्न 03 मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया 'गणतंत्र दिवसः' इति विषयम् अधिकृत्य पञ्च संस्कृतवाक्यानि लिखत-1X5=5

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों का प्रयोग करते हुए 'गणतंत्र दिवस' विषय पर पाँच संस्कृत वाक्य लिखिए।

Using the words given in the box, write five Sanskrit sentences on the topic 'Republic Day'.

गणतंत्र दिवसः
1. जनवरी मासे 26 तारीकायाम गणतंत्र दिवसः आयोज्यते।
2. राष्ट्रपतिः ध्वजा रोहणं करोति।
3. राजीवचतुष्पथे शस्त्रप्रदर्शनम् भवति।
4. सैन्यस्मारकं उभयतः सैनिकानाम् परेड भवति।
5. वायुयानेन पुष्पवर्षा अपि भवति।
वाक्यों की शुद्धता और छात्र के विवेकानुसार वाक्य स्वीकार

अथवा

पञ्चसंस्कृतवाक्येषु मञ्जूषापदसहायतया अधः दत्तं चित्रवर्णनं कुरुत।

(पाँच संस्कृत वाक्यों में मञ्जूषा के शब्दों की सहायता से नीचे दिए चित्र का वर्णन कीजिए।

Describe the following picture in five Sanskrit sentences with the help of words given in the box.)

मञ्जूषा	वाक्यों की शुद्धता और छात्र के विवेकानुसार वाक्य स्वीकार
तरन्ति, स्वच्छम्, ग्रीष्मकाले, तरणतालस्य, जनाः, बालाः, कुर्वन्ति, प्रसन्नाः, जलक्रीडाम्, जलम्, कन्दुकम्, सन्ति	

प्रश्न 04 अधः एकं प्रेरकसंस्मरणं लिखितम् अस्ति। तस्मिन् कानिचित् पदानि रिक्तानि सन्ति। तानि पूरयित्वा संस्मरणं पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत। सहायतायै मञ्जूषायां पदानि दत्तानि।

1/2X10 =5

(नीचे एक प्रेरक संस्मरण लिखा है। उसमें कुछ पद रिक्त हैं। उन्हें पूर्ण करके संस्मरण को पुनः उत्तर-पुस्तिका में लिखिए। सहायता के लिए मञ्जूषा में पद दिए गए हैं।

An inspiring memory is given below. Some blanks are there. Complete those blanks and re-write the memory in answer sheet. Words are given in the box for help.)

एकदा महात्मा गांधि पत्राणि (i) लिखति स्म। सहसा मसीपात्रे (ii) मसी समाप्ता। तत्रैव लेखनीं परित्यज्य सः कार्यवशात् बहिः (iii) गतवान्। पुनः यदा आगतः, लेखितुम् इतस्ततः (iv) दृष्टवान्। लेखनी कुत्रापि न आसीत्। सः कर्मचारिणं (v) पृष्ठवान् कर्मचारी अवदत्-सा तु मया बहिः (vi) क्षिप्ता। नूतनां लेखनीं स्वीकरोतु इति। महात्मा गांधिः प्रत्यवदत्- तस्याम् एव मसीं पातय। देशस्य धनम् अमूल्यम् (vii) अस्ति क्षुद्रातिक्षुद्रम् अपि वस्तु न क्षेपणीयम्। एवम् उक्त्वा सः स्वयं (viii) बहिः गत्वा लेखनीम् अन्विष्य (ix) आनीतवान् तस्यां मसीम् अपातयत्, तथा एव (x) लेखनकार्यं प्रारब्धवान्।

अथवा

निम्नलिखितम् संवादं मञ्जूषाप्रदत्तपङ्क्तिसहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत।

(निम्नलिखित संवाद को मञ्जूषा में दिए गए पंक्तियों की सहायता से पूरा करके पुनः लिखिए।

Complete the following dialogue with the help of sentences given in the box and re-write the same.)

- कासपीडितः धनिकः – भो वैद्य ! औषधं यच्छ परन्तु अहं दधिसेवनं न त्यक्ष्यामि।
वैद्यः (i) - चिन्ता मा अस्तु। दधिसेवने बहवः गुणाः।
रुग्णः धनिकः - किं सत्यमिदम् ? के च ते गुणाः ?
वैद्यः (ii) - कासरोगी यदि दधि सेवते, तस्य गृहं चौराः न प्रविशन्ति।
रुग्णः धनिकः - दधिसेवनेन सह चौराणां कः सम्बन्धः ?
वैद्यः (iii) - दधिसेवी कासरोगी सर्वा रात्रिं कासति एव, जागर्ति, कुतः चौरभयम्।
रुग्णः धनिकः - कस्तावत् अन्यः गुणः ?
वैद्यः (iv) - कुक्कुराः तं न दशन्ति।
रुग्णः धनिकः - तत्कथम् ?
वैद्यः (v) - अतिदुर्बलः स दण्डेन चलति। कुक्कुराः दूरादेव पलायन्ते।
रुग्णः धनिकः - सम्यग् बोधितः। पथं विना औषधं निरर्थकं ।

खण्ड ग

अनुप्रयुक्त व्याकरणम् (25 अंकात्मकः)

प्रश्न 05 स्थूलपदेषु सन्धिच्छेदम् अथवा सन्धिं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत- (प्रश्न चतुष्टयम्)

1X4=4

(स्थूल पदों में सन्धि अथवा सन्धिच्छेद करके उत्तर पुस्तिका में लिखिए।

Separate or join bold words and answer in the answer sheet.)

1. ईश्वरः एकः भो + अति ।
2. एतच्छक्यम् न भवितुं शक्नोति ।
3. पद + छेदः तु पाठकस्य गुणः।
4. वागर्थो इव पार्वती परमेश्वरी।
5. वाक् + मयम् तपः उच्यते।

प्रश्न 06 स्थूलपदेषु समासम् अथवा विग्रहं विकल्पेभ्यः चित्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत - (प्रश्न चतुष्टयम्)

1X4=4

(स्थूल पदों में समास अथवा समास विग्रह विकल्पों से चुनकर उत्तरपुस्तिका में लिखिए।

Join or disjoin compounds in the bold words choose the appropriate answer from the options given below and write in the answer sheet.)

1. विद्यापराङ्मुखः लोके आदरं न लभते ।
(क) विद्यायाः पराङ्मुखं यस्य सः
2. यथासमयम् त्वं कदा विद्यालयं गच्छसि ।
(क) समयम् अनतिक्रम्य
3. नगरस्य समीपे एव सा वरयात्रा अतिष्ठत्।
(घ) उपनगरम्।
4. तपोधनः श्रीअरविन्दः आधुनिक कालस्य ऋषिः अस्ति।
(क) तपः एव धनं यस्य सः
5. नीलकण्ठः शिवः हिमालये वसति।
(ग) नीलं कण्ठं यस्य सः

प्रश्न 07 स्थूलपदानाम् 'प्रकृतिप्रत्ययः' पृथक् संयोगाय शुद्धं उत्तरं चित्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत। (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4

(स्थूल पदों के प्रकृति-प्रत्यय अलग अथवा संयुक्त करके विकल्पों से शुद्ध उत्तर को चुनकर उत्तर-पुस्तिका में लिखिए।)

(Separate or join suffixes in the bold words and write answer appropriate from the options given below in the answer sheet.)

1. विद्यालये बालकाः मोदमानाः पठन्ति ।
(ख) मुद् + शानच्
2. छात्रैः कथा लेखितव्या ।
(ख) लिख् + तव्यत्
3. गृहं गच्छन्त्यः छात्राः प्रसीदन्ति ।
(क) गम् + शत्
4. पर्यावरणस्य (महत् + त्व) ----- जानन्ति । सर्वे
(ग) महत्त्वं
5. (बुद्धि + मतुप्) ----- नरः सर्वत्र मानं लभते ।
(घ) बुद्धिमान् ।

प्रश्न 08 द्वे मित्रे दूरभाषे वार्तालापं कुरुतः। निरूपमा कर्तृवाच्ये वदति, विनीता च कर्मवाच्ये वदति। वाच्यानुसारं मञ्जूषायाः उचितैः पदैः रिक्तस्थानानि पूरयत। (प्रश्नत्रयम्) 1X3=3
(दो मित्र दूरभाष पर वार्तालाप कर रही हैं। निरूपमा कर्तृवाच्य में बोलती है और विनीता कर्मवाच्य में बोलती है। वाच्यानुसार मञ्जूषा के उचित पदों से रिक्त स्थान भरिए।)

(Two friends are talking over telephone. Nirupama speaks in active voice and Vineeta speaks in passive voice. Fill in the blanks according to voice by.)

- निरूपमा - विनीते। अधुना किं करोषि ?
विनीता - (i) मया नवीनं पुस्तकं मणिका पठ्यते।
निरूपमा - कीदृशः संयोगः। अहम् अपि मणिकाम् एव पठितुम् उपविशामि।
(कश्चिद् ध्वनिः आगच्छति।) कं कार्यक्रमं दूरदर्शने (ii) पश्यसि ?
विनीता - मया तु समाचाराः (iii) दृश्यन्ते ।
निरूपमा - "अहं रामायणं पश्यामि" - अस्य वाक्यस्य कर्मवाच्ये किं रूपं भविष्यति ?
विनीता - कर्मवाच्ये अस्य रूपं भविष्यति, मया (iv) रामायणं दृश्यते।

प्रश्न 09 कोष्ठके प्रदत्तं समयं दृष्ट्वा स्वदिनचर्या वर्णय - (प्रश्नत्रयम्) 1X3=3

(कोष्ठक में दिए गए समय को देखकर अपनी दिनचर्या का वर्णन कीजिए।)

Describe your daily routine by seeing the time given in brackets.)

- (1) अहम् प्रातः (7.15) सपादसप्त वादने विद्यालयं गच्छामि।
- (2) ततः मध्याह्ने (12.45) पादोन एक वादने विद्यालयात् गृहम् आगच्छामि।
- (3) पुनः मध्याह्ने (2.30) सार्धं द्विवादने क्रीडायै गच्छामि।
- (4) एवं रात्रौ (9.10) दशाधिक नववादने भोजनं करोमि ।

प्रश्न 10 मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययैः सहायतया वाक्यानां रिक्तस्थानानि पूरयत - (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4

मञ्जूषा में दिए गए अव्ययों की सहायता से वाक्यों के रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए।

Fill in the blanks with the help of indeclinables given in the box.)

- (क) विद्यालये श्वः वार्षिकोत्सवः अस्ति ।
- (ख) छात्राः विद्यालयात् वहिः प्रवेशद्वारे अतिथीनां स्वागतं करिष्यन्ति।
- (ग) केचन छात्राः जयतु इति जयघोषं करिष्यन्ति ।
- (घ) छात्राः मुख्य द्वारं यावत् विद्यालयम् अलङ्कृतवन्तः ।
- (ङ) पश्यत, सम्प्रति मुख्यातिथिः आगच्छति।
- (च) छात्राः ह्यः अतीव प्रमुदिताः आसन् ।

प्रश्न 11 प्रदत्तेषु उत्तरेषु यत् उत्तरम् शुद्धम् अस्ति तत् चीयताम्। (प्रश्नत्रयम्) 1X3=3

(दिए गए उत्तरों में से जो उत्तर शुद्ध है उसे चुनिए।)

Choose the appropriate answer from the options given below.)

- (1) शुद्धम् पवनः वहति।
(ख) शुद्धः

(2) यः सत्यं भाषते सः सुखं लभति ।

(ख) लभते

(3) उद्याने सुन्दराः पुष्पाणि सन्ति।

(ग) सुन्दराणि

(4) अधुना आवाम् विद्यालयं चलतः ।

(ख) चलावः

‘घ’ भागः

पठितावबोधनम् (30 अंकात्मकः)

प्रश्न 12 अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें

Read the passage below and answer the questions as directed

I. एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1/2X2=1

(i) चन्द्रो

(ii) एको मेषः

(iii) बालवाहनयोग्यं

II. एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(i) मेषाणां वानराणां च

(ii) जीवितं

(iii) जिह्वालोलुपतया अहर्निश महानसं प्रविश्य यत् पश्यति तद् भक्षयति।

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(1) अवेक्ष्य

(ii) पुत्राः

(iii) मेषयूथम्

प्रश्न 13 अधोलिखितं पद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए पद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें

Read the Phrases below and answer the questions as directed

1. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1/2X2=1

(i) अवक्रता

(ii) वक्रता

(iii) वक्रता

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(i) चित्ते वाचि च अवक्रता महात्मानः समत्वम् इति उच्यते?

(ii) चित्ते वाचि च समत्वं च महात्मनः समत्वं कथयन्ति ?

(iii) वाचि अवक्रता भवेत् ?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(i) अवक्रता

(ii) आहुः

(iii) अवक्रता

प्रश्न 14 अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें

Read the Drama below and answer the questions as directed

1. एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1/2X2=1

(i) मोपीनः

(ii) ओरिया

(iii) कृषिपर्वः

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(i) 'मिथुनः' गोमहिषसदृशः एकः विशिष्टः राजपशुः अस्ति।

(ii) 'वांचो' जनजातीनां प्रमुखः पर्वः 'ओरिया' इति अस्ति।

(iii) अस्य प्रदेशस्य दर्शनीयस्थलानां दर्शनाय विशेषः प्रबन्धः अपि अस्ति।

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(i) वयम्

(ii) पर्यटनाधिकारिणः

(iii) विशेषः

प्रश्न 15 अधोलिखित वाक्येषु रेखांकित पदम् आधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत -

1X5=5

नीचे दिए गए वाक्यों में रेखांकित पद के आधार पर प्रश्न निर्माण कीजिए

Construct a question based on the underlined term in the sentences below

(i) कस्याः कोशः अपूर्वः ।

(ii) राजा केभ्यःदानं ददाति स्म ।

(iii) कामस्य नाशाय कानि वशे करणीयानि ।

(iv) कस्मिन्/कुत्र कश्चिदपि त्वया सदृशः नास्ति ।

(v) कं त्यक्त्वा उद्यमः क्रियताम् ।

(vi) मयूरस्य केषाम् सौन्दर्यं अद्भुतम् अस्ति ।

प्रश्न 16 मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत -

½X4=2

मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर निम्नलिखित श्लोक के अन्वय को भरकर पुनः लिखें

Choose the appropriate word from the box and fill in the context of the following verse and rewrite it

न तथा शीतलसलिलं न चन्दनरसो न शीतला छाया।

प्रह्लादयति च पुरुषं यथा मधुरभाषिणी वाणी।।

अन्वयः- यथा मधुरभाषिणी (i) वाणी पुरुषम् प्रह्लादयति तथा (ii) शीतलं सलिलम् न, (iii) चन्दनरसः न,

(iv) शीतला छाया च न प्रह्लादयति।

अथवा

चञ्चलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवदृढम्।

तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥

अन्वयः- अर्जुनः श्रीकृष्णं वदति-हे कृष्ण! मनः हि (i) चञ्चलं प्रमाथि (ii) बलवत् दृढम् च अस्ति। अहं तस्य

(iii) निग्रहं वायोः इव (iv) दुष्करं मन्ये ।

प्रश्न 17 रेखाङ्कितपदेषु प्रसङ्गानुसारम् उचितम् अर्थचयनं कुरुत -

1X4=4

रेखांकित शब्दों में प्रसंगानुसार उचित अर्थ का चयन करें -

Choose the appropriate meaning according to the context in the underlined words -

(i) किम् इदं घोरम् आपतितम् ।

(ख) भयङ्करम्

(ii) झटिति एव क्षेत्रं गतः ।

(ख) शीघ्रम्

(iii) वाक्पटुः धैर्यवान् मंत्री सभायामप्यकातरःपरैः न परिभूयते ।

(ग) वाक्कुशलः

(iv) आपत्काले सरांसि त्यक्त्वा दूरं व्रजसि ।

(ग) गच्छसि

(v) अचार्यात् पादम् आदत्ते ।

(ग) चतुर्थांशम्

प्रश्न 18 अधोलिखितकथां मञ्जूषाया प्रदत्तपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत-

½X8=4

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से रिक्त स्थान भरकर नीचे दी गई कहानी को पुनः लिखिए -

Rewrite the story below by filling in the blanks with the words given in the box:

एकः प्रच्छन्नभाग्यः आसीत् (i) दुष्टबुद्धिः च तस्य मित्रम्। तौ (ii) धनहरणार्थम् धनिकस्य गृहम् अगच्छताम्। मार्गे एकः

बालः तौ अकथयत् यत् भवन्तौ (iii) कुमार्गम् किमर्थं न त्यजतः। गृहमागत्य प्रच्छन्नभाग्यः सम्पूर्णा वार्ता (iv) पत्नीम्

अकथयत्। पत्नी अकथयत्- अलं चिन्तया। अधुना (v) परिश्रमेण धनं प्राप्तव्यम्। सः परिश्रमेण (iv) प्रभूतम् धनं

प्राप्तवान्। एकस्मिन् दिवसे दुष्टबुद्धिः मित्रं प्रच्छन्नभाग्यं (vii) मारयितुम् सर्पम् अत्यजत्। सर्पः दुष्टबुद्धिम् एव दष्टवान्।

अतः कथ्यते (viii) साधुवृत्तिं समाचरेत्।

इत्यलम्